

26 augustus 2021

Stand van zaken met betrekking tot tabaksgebruik en vaperen op Europees en nationaal niveau en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Inhoudstafel

Op Europees niveau	2
Stand van zaken in België	4
Tabak en vape in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6
Toegankelijkheid van gezondheidszorg	7
Prevalentie van chronisch obstructief longlijden en diabetes	8
Demografie en culturele diversiteit	8
Spreiding van bevoegdheden	8

Stand van zaken met betrekking tot tabaksgebruik en vaperen op Europees en nationaal niveau en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

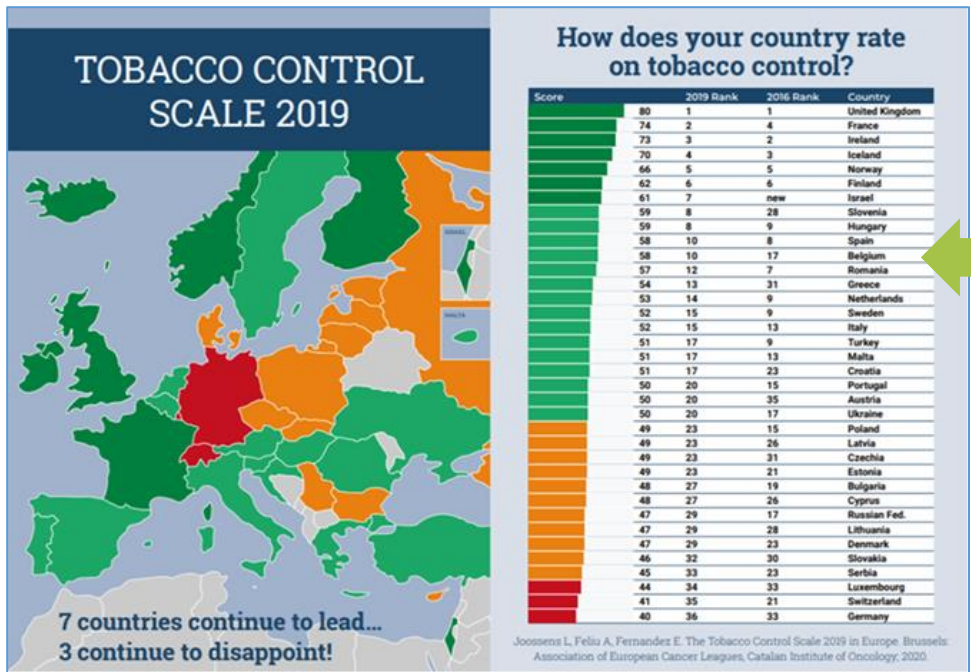
Op Europees niveau

De Tobacco Control Scale (TCS) kwantificeert de uitvoering van tabaksontmoedigingsbeleid op nationaal niveau van de Europese lidstaten en dit aan de hand van zes prioritaire kosteneffectieve ontmoedigingsmaatregelen, geformuleerd door de Wereldbank:

- Prijsverhoging door het heffen van hogere belastingen op sigaretten en andere tabaksproducten
- Verbod/beperking op roken in openbare en werkruimten;
- Betere consumentenvoorlichting, waaronder voorlichtingscampagnes, media-aandacht en het bekendmaken van onderzoeksresultaten;
- Algemeen verbod op reclame en promotie voor alle tabaksproducten, logo's en merknamen;
- Grote, directe gezondheidswaarschuwingen op sigarettenpakjes andere tabaksproducten;
- Een aanbod aan rookstopbegeleiding.

Drie landen (Slovenië, Griekenland en Oostenrijk) boekten sinds 2016 een enorme vooruitgang en verbeterden hun score. Landen die er niet in slaagden nieuwe initiatieven te ontplooiën verloren punten en daalden op de ranglijst. De landen die koplopen zijn deze waar een alomvattend beleid ter bestrijding van tabaksgebruik werd geïmplementeerd

België steeg van de 17e plaats in 2016 naar de 10e plaats in 2019 (zie figuur 1) maar behoort nog steeds niet tot de zeven landen die het beste scoren. De invoering van het verbod op reclame op de plaats van verkoop zal de positie van België mogelijk verbeteren.

Figuur 1: Tobacco Control Scale 2019

Stand van zaken in België

De 6^e nationale Gezondheidsenquête van Sciensano in 2018¹ (n= 10700) geeft volgende vaststellingen :

- Er zijn 19 % rokers (15% dagelijkse rokers en 4% occasionele rokers) ;
- Het tabaksgebruik onder 15-24-jarigen bedraagt 15% (tegenover 22% in 2013 en 24,5% in 2008), 11% zegt dagelijks te roken ;
- 15,5% van de bevolking van 15 jaar en ouder heeft in 2018 ten minste éénmaal in zijn leven een e-sigaret geprobeerd ; 84,5% had er nog nooit één geprobeerd ;
Het aandeel e-sigaret-gebruikers met dagelijks gebruik blijft beperkt tot 1,4% , er zijn 2,7% occasionele gebruikers of 4,1% van het totaal aantal huidige gebruikers. 11,4% van de bevolking is ex-e-sigaretgebruiker.
- De meeste rokers gebruiken de elektronische sigaret om te minderen of te stoppen met roken (64%) en zijn de overtuiging toegedaan dat een e-sigaret minder schadelijk zou zijn dan roken (27,5%) ;
- Voor minder dan 10% van de ondervraagden is de kostprijs een issue, net zoals een gelijkaardig rookverbod voor een e-sigaret zoals voor sigaretten of het bestaande risico om via het gebruik van een e-sigaret opnieuw tabak te gaan roken.

De HBSC studie (health behaviour in school-aged children, SIPES) van 2018² geeft volgende vaststellingen over het gedrag van jongeren bestudeerd binnen de Federatie Wallonië – Brussel (n=14365) :

- 6,9% van de leerlingen in het secundair onderwijs zegt elke dag te roken. Dit aandeel daalt sinds 2002;
- Algemeen worden er geen verschillen vastgesteld volgens gender (jongens: 7,7% vs. meisjes: 6,1%), behalve voor leerlingen uit het 5e middelbaar onderwijs, waar meer jongens roken dan meisjes ;
- Het percentage jongeren op de middelbare school dat aangeeft dagelijks tabak te roken stijgt met het opleidingsniveau ;
- In het hoger middelbaar onderwijs is het percentage dagelijkse rokers lager in het algemeen technisch onderwijs (4,1%) dan in het kwalificerend technisch onderwijs (14,5%) of in het beroepsonderwijs (18,8%) ;
- In het algemeen secundair onderwijs geeft 73,9% van de leerlingen aan nooit een elektronische sigaret te hebben gebruikt, 13,1% had een éénmalig gebruik, en 4,4% gebruikte gedurende 30 dagen of meer. Leerlingen in de eerste graad gaven vaker aan nog nooit een elektronische sigaret te hebben gebruikt dan leerlingen in de tweede en derde graad ;
- Algemeen heeft een groter percentage jongens dan meisjes in de maand voorafgaand aan de enquête een elektronische sigaret gebruikt (10,3% vs. 5,4%), behalve in de eerste graad van het secundair onderwijs, waar geen significant verschil tussen beide geslachten werd waargenomen.

1 Gezondheidsenquête België, Sciensano, 2018

2 https://sipes.ulb.ac.be/docs/HBSC2018_Tabac-alcool-cannabis-et-autres-produits-illucites.pdf

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest komen volgende vaststellingen uit de studie :

- Brusselse scholieren hebben een lager tabaksgebruik op dagelijkse en wekelijkse basis dan Waalse scholieren.
- Het percentage jongens met dagelijks of wekelijks gebruik is hoger dan het percentage meisjes ;
- Het aandeel studenten dat aangeeft tijdens hun leven en in de afgelopen 30 dagen een elektronische sigaret te hebben gebruikt, ligt lager in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dan in Wallonië ;
- Van de leerlingen die verklaarden met tabak en de elektronische sigaret te hebben geëxperimenteerd, begon een groter deel van de Brusselse leerlingen ook effectief met het roken van een elektronische sigaret ten opzichte van de Waalse.

De Rookenquête van de Stichting tegen Kanker (STK) door IPSOS in 2019³ geeft volgende cijfers :

- 4 Belgen op 10 hebben nog nooit gerookt ;
- 23% van de populatie rookt (18% rookt dagelijks en 5% occasioneel);
- Het aantal rokers bleef stabiel gedurende de afgelopen 3 jaar.
- De jongste leeftijdscategorieën en jongeren uit de hoogste sociale klasse roken het minst (5% rokers onder 15-17-jarigen en 10% onder 18-24-jarigen).
- Er zijn aanzienlijk meer rokers onder de 45-64-jarigen (23% onder de 45-54-jarigen en 26% onder de 55-64-jarigen) in Wallonië (20%) en in de lagere sociale middenklasse.
- Rokers roken gemiddeld 15 sigaretten per dag. Onder 25- tot 34-jarigen is de gemiddelde consumptie minder dan 10 sigaretten per dag.
- Sigaretten en roltabak worden voornamelijk gekocht in de boekhandel (36%) en in de supermarkt (28%).
- 37% rokers roken roltabak (tegenover 25% in 2012);
- 1 Belg op 4 gebruikte reeds een elektronische sigaret ;
- 74% gebruikt een e-sigaret met nicotine, 58% combineert een e-sigaret met andere tabaksproducten ;
- Twee rokersprofielen kunnen onderscheiden worden: de dagelijkse roker is vaak ouder, rookt roltabak en gebruikt de e-sigaret om minder te roken (31%), terwijl de gelegheidsroker jonger is, meerdere verschillende producten rookt en de e-sigaret uit nieuwsgierigheid uitprobeert (25%) ;
- 3 op 4 vindt dat de overheid meer moet investeren in grootschalige campagnes om het stoppen met roken aan te moedigen en moet voorzien in de terugbetaling van stopmedicatie;
- 7 op 10 is van mening dat er een totaalverbod op roken moet komen in openbare ruimten;
- 7 op 10 is van mening dat het project « Generatie Rookvrij » moet opgenomen worden in het regeerakkoord.

De bekendheid van de elektronische sigaret is toegenomen. Van degenen die al een elektronische sigaret hebben gebruikt, zegt 14% ermee gestopt te zijn en 10% zegt nog af en toe te vaperen. Een elektronische sigaret wordt vaak gebruikt met de bedoeling om te stoppen met roken (30%) of om minder te roken (31%).

³ https://www.cancer.be/sites/default/files/fcc_-_enquete_tabac_2019_-_def.pdf

Tabak en vape in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De gezondheidsenquête 2018 afgenomen door Sciensano⁴ bij 3000 Brusselaars toont aan dat het aantal dagelijkse rokers blijft dalen, zelfs bij de jongeren. Dit is goed nieuws. Anderzijds bestaan er nog steeds grote sociale ongelijkheden voor wat tabaksgebruik betreft. Eén op de vier jongeren van 15-24 jaar heeft al eens een elektronische sigaret geprobeerd, één op twintig gebruikt ze regelmatig. Van deze jongeren rookte een derde voordien geen tabak.

- 22,9% van de ondervraagden rookt, waarvan 16,6% dagelijks (18,3% in 2013); dit is een daling ten opzichte van de cijfers in 2013;
- Het aantal ex-rokers is lichtjes gedaald: in 2018 zijn er 18,8% ex-rokers ten opzichte van 19,5 % in 2013;
- De gemiddelde leeftijd voor de eerste sigaret is 17 jaar en 1 maand. De gemiddelde leeftijd voor regelmatig gebruik is 19 jaar en 7 maanden, dit is twee jaar na de (gemiddelde) eerste sigaret;
- 69,9 % rookt een eerste sigaret binnen het uur na ontwaken;
- 70,6 % ondernam reeds een stoppoging;
- In het BHG wordt er meer binnenshuis gerookt (26% tegenover 20% in Vlaanderen).

E-sigaretten worden beschouwd als een minder schadelijk alternatief voor traditionele sigaretten, hoewel ze niet volledig vrij zijn van gezondheidsrisico's. Bovendien zijn de effecten op lange termijn nog steeds onbekend. De e-sigaret wordt gebruikt door alle leeftijden maar vooral door personen tussen 15 en 54 jaar; ze is populairder bij mannen en het kent een grotere aanhang bij jongeren en mensen met een diploma secundair onderwijs.

Vergelijken we met Vlaanderen en Wallonië dan zien we in het BHG volgende tendensen:

- Meer mannen dan vrouwen probeerden de e-sigaret in de drie Gewesten. Er zijn meer Waalse jongeren tussen 15 en 24 jaar die een e-sigaret gebruiken dan Vlaamse of Brusselse;
- Brusselse vrouwen (2,4%) gebruiken meer e-vloeistoffen met nicotine dan Vlaamse (1,8%) en Waalse vrouwen (1,4%). Het omgekeerde geldt voor de mannen: meer Vlaamse mannen (4,4%) gebruiken e-sigaretten met nicotine dan Brusselse (3,3%) en Waalse mannen (3,9%). Ook meer Brusselse jongeren (4,1%) gebruiken een e-sigaret met nicotine ten opzichte van hun Vlaamse leeftijdsgenoten (3,4% Vlamingen, 2,5% Walen);
- Meer Brusselaars gebruiken de e-sigaret dagelijks (1,7%) in vergelijking met Vlamingen (1,4%) en Walen (1,4%).
- 5,8% van de ondervraagde Brusselse dampers rookte niet voor zij een e-sigaret gebruikten. In vergelijking: in Vlaanderen rookte 14,9% of meer dan het dubbele van de dampers niet voor zij elektronisch begonnen te roken tegenover 6,8% in Wallonië;
- 34,5% Brusselse e-sigaret gebruikers rookten voorheen geen tabak tegenover 25,3% in Vlaanderen en 20,5% in Wallonië;
- In de drie gewesten werd er vooral gebruik gemaakt van e-vloeistoffen met nicotine waarvan het vaakst in het BHG (85,2%);
- 79,5% van de Brusselse dampers rookt tabak in combinatie met een e-sigaret.

Volgens de Rookenquête van STK in 2019⁵ geldt voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest:

- 27% van de populatie (n=258) identificeert zichzelf als roker (occasioneel en dagelijks), tegenover 26% in 2018⁶;
- Rokers (n=59) kopen hun sigaretten voornamelijk in de dagbladhandel (42%), in de supermarkt (31%) of in een nachtwinkel (12%);

⁴ Gezondheidsenquête Sciensano, 2018

⁵ https://www.kanker.be/sites/default/files/stichting_tegen_kanker_-_rookenquete_2019_-_def.pdf

⁶ https://www.kanker.be/sites/default/files/rapport_3_rookenquete_2018_-_def_0.pdf

- Het merendeel van de rokers (n=104) gebruikt voornamelijk gewone sigaretten (70%); 32% rookt roltabak; 38% rookt een elektronische sigaret, wat minder is dan in 2018 (42%);
- Het aandeel wekelijks gebruikers van de e-sigaret ligt hoger in Brussel dan in Vlaanderen en Wallonië; er zijn geen cijfers beschikbaar voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest over het gebruik van e-sigaretten met of zonder nicotine; 22% rookt e-sigaretten omdat ze minder schadelijk zouden zijn dan tabak; 28% geeft als reden voor gebruik minder roken en 27% stoppen met roken; 30% rookt een e-sigaret uit nieuwsgierigheid of omdat het leuk is;
- 50% van de ondervraagde Brusselaars vindt dat er een verbod moet komen op de verkoop van tabaksproducten; 82% vindt dat de overheid stoppen met roken meer moet ondersteunen via rookstopcampagnes en 78% vindt dat doeltreffende geneesmiddelen om te stoppen met roken moeten worden terugbetaald.

Op het vlak van de gezondheidsdeterminant **substantiële sociale gezondheidsongelijkheid (Welzijnsbarometer 2019)**⁷ vertoont het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgende kenmerken:

- In het Brussels Gewest leeft meer dan één volwassene (18-59 jaar) op vijf en bijna één kind (0-17 jaar) op vier in een huishouden zonder een inkomen uit arbeid;
- 1 Brusselse jongere op 9 tussen 18 en 24 jaar heeft slechts een diploma van het lager secundair onderwijs en volgt geen onderwijs of vorming meer; 1 op 7 verlaat de school vroegtijdig. De EU2020 doelstelling stelde een daling van het percentage inzake vroegtijdige schoolverlaters tot minder dan 9,5% voorop. In 2019 bedroeg dit echter nog **11,8% in het BGH** ten opzichte van 6,2% in het Vlaams gewest, 10,9% in het Waals gewest en 8,4% in België⁸;
- Het aantal NEETS ("not in employment, education or training") jongeren tussen 15 en 24 jaar is licht gedaald maar bedroeg in 2019 nog steeds 12,9% (2018 13%)⁹;
- De werkloosheidsgraad bedraagt 16%; de werkloosheidsgraad onder jonge Brusselaars (jonger dan 25 jaar) bedraagt 23 %;
- Eenoudergezinnen (voornamelijk alleenstaande moeders) zijn erg kwetsbaar op de arbeidsmarkt: hun activiteitsgraad (39 %) en tewerkstellingsgraad (33 %) liggen erg laag. Iets meer dan 1 alleenstaande ouder op 3 is aan het werk; 60% van de alleenstaande moeders beschikt niet over een inkomen uit arbeid.

Toegankelijkheid van gezondheidszorg

- Ongeveer 17 % van de Brusselse jongvolwassenen (18-24 jaar), 21 % van de bevolking op actieve leeftijd (18-64) en 14 % van de ouderen (65 jaar en ouder) ontvangt een vervangingsinkomen (exclusief pensioenen) of bijstandsuitkering en geniet een derdebetalersregeling;
- Bijna een vierde van de Brusselse huishoudens (23%) zegt gezondheidszorg te hebben uitgesteld om financiële redenen;
- Het BHG telt 28 campussen van algemene- en 9 psychiatrische ziekenhuiscampussen.¹⁰

Onder de meest kwetsbaren zijn er groepen die niet of slechts zelden in de statistieken voorkomen. De inkomens- en levenssituatie van deze mensen is hierdoor moeilijk te analyseren en blijft grotendeels onbekend.

⁷ [welzijnsbarometer/welzijnsbarometer_2019_3tma.pdf](https://statbel.fgov.be/nl/themes/werk-opleiding/opleidingen-en-onderwijs/neet#figures)

⁸ <https://statbel.fgov.be/nl/themes/werk-opleiding/opleidingen-en-onderwijs/neet#figures>, EU2020_EAK(2000-2017)_NL

⁹ <https://statbel.fgov.be/nl/themes/werk-opleiding/opleidingen-en-onderwijs/neet#figures>, EU2020_EAK(2000-2017)_NL

¹⁰ https://www.belgium.be/nl/gezondheid/gezondheidszorg/medische_diensten/ziekenhuizen

Dak- en thuislozen en mensen zonder wettige verblijfsvergunning zijn waarschijnlijk oververtegenwoordigd in het Brussels Gewest, gezien het grootstedelijk karakter en de internationale rol van Brussel. Deze groepen worden zowel op het vlak van preventieve als curatieve gezondheidszorg enkel bereikt via laagdrempelige gezondheidsinitiatieven¹¹.

Prevalentie van chronisch obstructief longlijden en diabetes

COPD is een ernstige en zeer slopende aandoening, waarbij er een langzame en progressieve obstructie van de luchtwegen plaatsvindt. Het totaal aandeel COPD-lijdende onder de Brusselaars van 50 jaar of ouder bedraagt 6,57/100. Roken of passief roken is vaak de boosdoener.¹² Er is een duidelijk stijging in medicatiegebruik voor COPD vast te stellen bij Brusselse 50-plussers uit lagere inkomensklassen.

In de prevalentie van diabetes wordt er een gelijkaardige tendens vastgesteld.¹³

Diabetes type 2 is sterk gerelateerd aan een ongezonde levensstijl zoals ongezonde voeding en roken en is meestal geassocieerd met lage inkomens.

Daarnaast komt type 2 diabetes frequenter voor in bepaalde bevolkingsgroepen: bij personen van Turkse/Marokkaanse origine ziet men een twee- tot zesvoudige stijging¹⁴.

De prevalentie van diabetes is het hoogst in Wallonië en het laagst in Vlaanderen, ondanks de relatief hogere leeftijd van de Vlaamse bevolking. De relatief lage diabetesprevalentie in Brussel is het resultaat van de jonge leeftijdsstructuur: na correctie voor leeftijd wordt de diabetesprevalentie in Brussel hoger dan het Belgische gemiddelde.

Van 2007 tot 2018 is de prevalentie van diabetes in alle drie de gewesten toegenomen, als gevolg van zowel de vergrijzing van de bevolking als een daadwerkelijke toename van het risico op diabetes, wat mogelijks gelinkt is aan de vastgestelde toenames in overgewicht en obesitas¹⁵.

Demografie en culturele diversiteit

Er is een demografische en sociaal-economische context waardoor het noodzakelijk is om laagdrempelige strategieën vanuit de nabije omgeving te ontwikkelen. De grote diversiteit aan culturen gaat samen met een grote variabiliteit wat betreft (de visies op) tabaksgebruik:

- Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt op 1 januari 2020 officieel 1 218 255 inwoners, waaronder 597 706 mannen (49 %) en 620 549 vrouwen (51 %).
- 788 698 personen zijn Belg, 295 798 hebben een andere EU-nationaliteit en 133 759 personen komen van buiten de EU.¹⁶

Spreiding van bevoegdheden

Er is een spreiding van de bevoegdheden binnen éénzelfde gewest, namelijk: tussen de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) en de Commission Communautaire Française (CoCof). De Vlaamse en Waalse gewesten, de CoCof en de VGC nemen enkele gemeenschappelijke bevoegdheden op. Om de coherentie tussen de bevoegdheden binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te verzekeren neemt de GGC een coördinerende rol op.

¹¹ https://www.ccc-ggc.brussels/sites/default/files/documents/graphics/rapport-pauvrete/barometre-welzijnsbarometer/welzijnsbarometer_2019_3tma.pdf

¹² Iedereen even gezond in Brussel? Recente cijfers en kaarten over sociale ongelijkheden in gezondheid, Oservatorium voor gezondheid en welzijn Brussel, 2019, Avalosse et al., 2019

¹³ Iedereen even gezond in Brussel? Recente cijfers en kaarten over sociale ongelijkheden in gezondheid, Oservatorium voor gezondheid en welzijn Brussel, 2019

¹⁴ <https://www.diabetes.be/diabetes-cijfers>

¹⁵ <https://www.gezondbelgie.be/nl/gezondheidstoestand/niet-overdraagbare-aandoeningen/diabetes#references>

¹⁶ <https://bisa.brussels/themas/bevolking/nationaliteiten>

Samenvattend

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt gekenmerkt door:

- Blijvende sociale ongelijkheden, een multiculturaliteit die gepaard gaat met een grote variabiliteit wat betreft (de visie op) tabaksgebruik en de toegankelijkheid van de gezondheidszorg;
- Een armoederisicograad van de bevolking tussen 33,5 % en 42,5 %, wat significant hoger is dan in Vlaanderen (tussen 11 % en 15 %) en Wallonië (tussen 22 % en 31 %)¹⁷;
- Sociale gezondheidsongelijkheden die doorheen heel de levensloop gevormd worden en hun oorzaak vinden in de levensomstandigheden enerzijds (werkcondities, huisvesting, enz.) en de beperkte toegang tot de gezondheidszorg (curatief en preventief) anderzijds. Bijna de helft van de Brusselse gezinnen in financiële moeilijkheden heeft gezondheidszorg moeten uitstellen omwille van financiële redenen;
- Een sterke demografische groei en de overdracht van een reeks bevoegdheden van de federale overheid naar de deelstaten, waardoor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geconfronteerd wordt met belangrijke uitdagingen op het vlak van huisvesting, tewerkstelling, scholing, gezondheid en bijstand aan personen.

¹⁷ welzijnsbarometer_2019_3tma.pdf

